

Csikász István

Három foszlány

*Szabadon választott töredékek
néhai Madách Imre post mortem naplójából*

IKREK HAVA:
1933. június 13.

1. A nyelv

Kedves, szelíd, aranyos Arany tudta, hogy avitt beszédkultúrátlanságban szenvedek, hogy kis tudóm gyenge hörgőivel rosszul veszem a levegőt vers-szövegeimhez, már belülről is rosszul veszem, mikor a nem-tudom-honnan diktált, de nem pontos, csak homályosan megjelenő sorokat írom. Azt is tudta, hogy nem mondom föl hangosan, legalább magamnak, többször is, mert akkor éreztem volna a hibákat. Teszem föl, sétálok hátul a parkban a sötétlő szilfák alatt, s megjelenik előttem vagy két tenyérnyi sötét folt, abban elmosódott, halvány, világos betűk és szavak, de mire extázisban olvashatnám őket, el is tűnnek, s emlékezetből idézhetem fel csak újra a látványt - a hiányos sorokat, amelyeket a magam saját szavaival kell kiegészítenem, mivel nem láttam pontosan a látomást.

*A költő csak írja rójja
mint a kódexmásoló
az emberiség írástudója
mint egy szerzetes
se nem jó se nem veretes
csak hirtelen jött verseit:
egyedül ez segít.*

Tudta Arany, tudta, hogy nincs dal a versezetemben, hogy darabosak az én szavaim, hogy rosszul tanultam meg Vácott a nyelvtant, a literatúrát. Aranyos Arany belülről is énekel, úgy fordul át benne zenésen, dallamban a szó, olvadtan és lágyan, mint az olaszoknál, a nyelvörgő franciáknál, a hangöblögető angoloknál, önnönmagától, kellemesen, hogy nem kell neki prozódia ügyelnie, ömlik belőle készen.

Én soha nem énekeltem. Anyám nem énekel. A mi familiánkban paraszti volt danolgatni, dohos és kemény a kúriánk. Itt illetlen dalra kelni, paraszti nótát énekelni: ahogy ők énekel kaszáltak nyári estéken citeráztak -

*itt a beszélgetések
élesek mint a kések
a parancsolatok
egyenesen szálltak
mint a fűrészelt
gyalulatlan lécek.*

Nálunk vízszintesek az utasítások, kurta röppenésben szisszennek a szűkszavak: feketék és sötétkékek és barnák. Dalforrás (?) sehol a meredek sztregovai oldalban, ritmuscsobogás nincs a tülevelű fenyők alatt.

Csak cseng a csend.

Itt hűvös van és gyász van és állandó zsolozsma.

A lehangolt, hamis, zörgő zongorán önmagukat verik a billentyűk. És mindig csak a Für Elise - ERZSIKÉNEK! - ó, hogy fáj ez nekem. Magában indul, titokban a rekedt hangszer, míg az Édesmama szűrő, szigorú szeme be nem villan az ajtónyíláson. Mert bizony meghallja ő a szérüskertben is. Itt a fák alatt csak kiszáradt patakmeder van, szögletes sziklakő, szikkadt agyag és homok, érdes kavics és szálkás gyökér.

Talán túl sokat fogyasztottam Kantot és Goethét, Schillert és Schopenhauert eredetiben, talán kellett volna inkább Miltont, Shakespearet vagy Dantét, de nem tudtam a grammatikájukat.

Itt kifutottak a germán, tót félmondatok az ablakon, széttörték a zsalugátért, dallamba nem lehetett fogni őket, szétroncsolták a megfagyott levegőt a mássalhangzótorlódások, a ragos-képzős szószerkezet után szüneteket kellett tartani, rosszkor vágták félbe a hibás lélegzetvételek, mint suta, fából faragott kardok a magánhangzóval együttjáró szótagot, megzökkent az elválasztás, a mondathangsúlyok ritmusa. Szó, szó - csak elsőtagos hangsúly. Rémes.

Kellett volna a cselédséget hallgatni, beszédbe elegyedni velük, talán aratni velük, lakodalomba menni, megcsöcsörészni a koszorúslányokat, élvezni édes kis sikolyaikat, mulatni, húzatni a cigánnyal, beperdülni a csárdásokba. Nem volt szabad danolni a szakácsnőnek sem a konyhán. Zárdai nyelven beszélünk, és keveset, és halkán, a visszafojtott kilélegzés miatt hűvös maradt a levegő és dallamtalan.

Olvasom a franciát, és bizony, megbillenek a tengerében: nekem ritmusa az én nyelve-men zökkenés: Voltaire, Diderot nem tudott magyarul-tótul-germánul, én meg sztregovai dialektusban olvasom, azért sajkám-csolnakom egyensúlytalanul követi a nyelvük hullámain.

Oroszlánbarlangomban főzögetem a magamét, fogcsikorgatva rágom az egymásután következő, csontos szavakat, száraz és rostos az én főnevem, a linzeres jelző olyan, mint a homoksütemény, rágós, sületlen, ízetlen az igepecsenye. Mért akkor, hogy így, tehetség nélkül írni kell mégis? Nem tudom, nem tudom. Mint Galvani békája, belerándulok. Szét-hasítja fejemet az erőltető gondolat. Kőfalak közé vagyok szorítva. Nem tudok szó-szekeremmel verskocsival fordulni, szűk minden, kerülni lehetetlen, nem hajlékony az út, kitérő sehol, pihenő sehol, kanyar sehol. Rosszul fogalmazok, valami disszonáns van minden mondatomban. Nincs nyelvezet-harmoniám és lüktetésem, magyarul is mássalhangzó-torlódom germánosan, ritmuszökkenek franciául a féderetlen homokfutón. Aranyos Arany, a nyelvsebész tudta: szájúregembe nyúlt és a szövegájulásban félrecsúszott, lenyelt nyelvemet megragadta, fölültetett a fekvő sorok közül és megszabadított a szó-fulladás-haláltól engemet.

Aztán halálom után igen lassan, de mindenre rájöttem.

Azóta figyelek és tanulom őket.

A lantos Petőfit.

Czuczort.

Aranyt végképp és mindenkoron.

A sötét Vajdát.

Paulay sokat javított rajtam.

És meglepődtem ezen a Komjáthy-gyereken. Aladárral hívják a fluidumomat, akarnak asztaltáncoltatni.

De ritmusérvék nélkül?

Engemet?

De ez röppen Szécsényből, Gyarmatról a zöld köpenyében, hozza magával, mint egy kerti széket, az allegóriákat, hóna alatt paksamétában a metaforákat, kicsomagolja költőtalálmányait a homlok-HOMÁLYból - s tanulhatom a szimbolizmusát. Aztán amikor Adyt megismertem! Az új rendbe szedett egymásutánosságait, képzéseit, a ragos végződéseket, az érmindszenti kutyafája-bikkfanyelvét! Már tudom a legkönnyedebb, édes Kosztolányit, az ő cukrászsüteménybe, feketekávéba rejtett, önmérgező, játékos kis gyilkosságait, ülök Tóth szellőben ziháló, gümőkóros gesztenyefapagodája alatt, ismerem Karinthy pazarló bravúrajait, s doctor poeta Babits Mihályt. Ujrafogalmaztam általuk magamat. Jó, hogy megszülettek. Azóta én is más vagyok. Hála.

A SZŰZ HAVA:

1998. szeptember 1.

2. Jövök-megyek

Ha itt állok a Megyeháza előtt, ha itt hagyom a gondolkodásomat, érzékeléseimet, és látom, hogy közeledem VÁC felől a Városba puha, könnyű csizmában, akkor én már tudom, hogy JÖVÖK. Ha szól az Édesmama, vagy a tisztartó nekem, azt mondom: MEGYEK. A pesti belvárosi aszfaltbugris azt kiáltaná: JÖVÖK!

De hogy' JÖVŐK én ahhoz Juhász Gyula, József Attila, Illyés, Kodály, Radnóti, Nagy Laci, Ratkó után, hogy így válaszoljak? JÖVŐK?

Aki előrefele halad, az jön, de csak nekem, aki várom. De MEGY: ő megy: ha a Hétvezér utca sarkánál vagyok, ha velem a gondolkodásom, az érzékelésem, én MEGYEK. Megyek a városba. Ha a városban vagyok Farkas Bandinál, Réti Zoliéknál, vagy Csesztvére menet, útba esik: beugrom Csikászhoz egy hűsítő fröccsre... Búcsúzaskor azt mondom, majd JÖVŐK máskor is. Mert ha JÖVŐK, akkor nem vagyok ott, ahol mindig vagyok.

Mert ha MEGYEK? Akkor nem vagyok ott, ahol voltam. Most MEGYEK: meglátom idegen-magamat az eklektikus bírósági épület után. Kitémegrajzolódok hidegzöld bronzpatinásan fehér kőtalapzaton ülve a lombzöld, meleg bokrok közül.

Vándor!

Utazó!

Érkező!

Várlak. Én vagyok itt az első, akit megpillantasz, ha idáig érsz. Én mondhatom: ő JÖN, te JÖSSZ. Ő mondja: MEGYEK. Én nem MEGYEK, én nem JÖVŐK - én itt vagyok, mozdulatlanul.

Mondhatom: jöttem, itt maradtam.

Itt mondhatom, hogy nem JÖVŐK többet.

Figyelmeztetek, érkező: „Gyere, jöjj!” Én nem JÖVŐK-MEGYEK. Egyhelyben szoborkodom. A MEGYEK: mindig ODA. A JÖVŐK: mindig csak ide, VALAHONNAN. Csak IDE.

BIKA HAVA:

1927. május 1.

3. Bronmadách: Én

Beérkezel a kertek alól. Nem kezdődik sehol, de egy perc alatt itt van a mezők közül ez a máris-város, majdnem-város. Egyszerre előtted ülök, megakasztalak a haladásban, megállítalak. Te MÉGY a városba, én itt figyelek, JÖVŐK veled. Meglátsz, megállasz. Látom magamat én is: örökre szoborülésben, figyelmeztető két kezemmel. Lent és fent - kezemmel. Lefelé mutató balkezemet látod meg először. A lábad elé nézz, mutatom neked ezt a hepehupás, nehéz talajt, itt minden lépésed állandó veszély, állandó botlás lehet.

Íme, jót akarok.

Maradj a tárgyias földszinten, ütöd a nagylábujjadat köbe.

„Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel” - idézem Divinus Alighieri végzetes figyelmeztetését: a földre mutatok balkezemmel, a kegyetlen és szellemetlen valóságra, az állatias ösztönlét-életre, ahol a léleknek csak küszködnie kell.

„Mondottam ember, küzdj és...”

Ne hagyj fel minden reménnyel - mutatja az én jobbkezem.

Felfelé mutat: Emelkedj!

Ujjam repedést hasít az égboltozatba. Törj fölfelé. Idejétmúlt gondolat, gondolom, ezt gondolod. Tekinteted mégis a jobbomat követi. Fejeddél fölfelé. Balkezem kivöröslik: nézz le, meg ne üssed magadat. De bronzreverendás jobbom int: törj fölfelé, „...és bízva bízzál” - mondom. Itt föladatod van. „A gép forog, az alkotó pihen” - a gépmester figyel. A hibáról más gondoskodik. Sérülsz te is. Akárhogy vigyázol, hogy ne okozz testi-lelki baleseteket magadnak - ütnek-vágnak majd eleget, elkergetnek, visszahívnak, kifogásolnak, rádfognak, rágalmaznak, minden baj lesz neked:

*görgetnek eléd követ
leszedik
kereszttségben nyert
szenteltvizedet
rádhúzzák
a vizeslepedőt
és dicsőítenek
elhallgatják
minden versedet.*

Utcakő, botlás, ütés, ököl, gáncs - mutatja a BAL. Ballépés, baleset, balgaság, balkezeség, az mindegy. Baloldal: az ÚR bal oldalán. De te a JOBBKEZET nézd, reverendás jobbomat, „...és mondtam ember, bízva bízzál.”

Galambok ülnek rám.

Szélesek a vállaim.

Micsoda robusztus monstrumot alkotok, micsoda izmokat, kemény karokat adott nekem *Sidló Ferenc!* Kérges, csontos kézfejet mintáztott nekem, kovácmestertenyeret, kálomista nyakas nyakat, vastag húskötegeket rakott rám, olyan vagyok, mint egy ógörög atlétatest, emeletes leszek, ha fölállok talpuzatomról a végítélet napján.

Sápkóros, beteg, madárcsont-önmagam: nézem ezt a BRONZMADÁCHOT - összetört, száraz kis ember, én.

Csak a dühroham.

Csak a szívroham.

A szívritmus-zavar.

A versritmuszavar.

A köhögésroham.

Csak a szomorúság.

A keserűség.

A hiábavalóság.

A fogcsikorgatás.

A felszökkenő adrenalin szint.

Csak EZ ÓRIÁSIBB, MINT A BRONZMADÁCH: ÉN.

Csak a REMÉNY ÓRIÁSIBB.

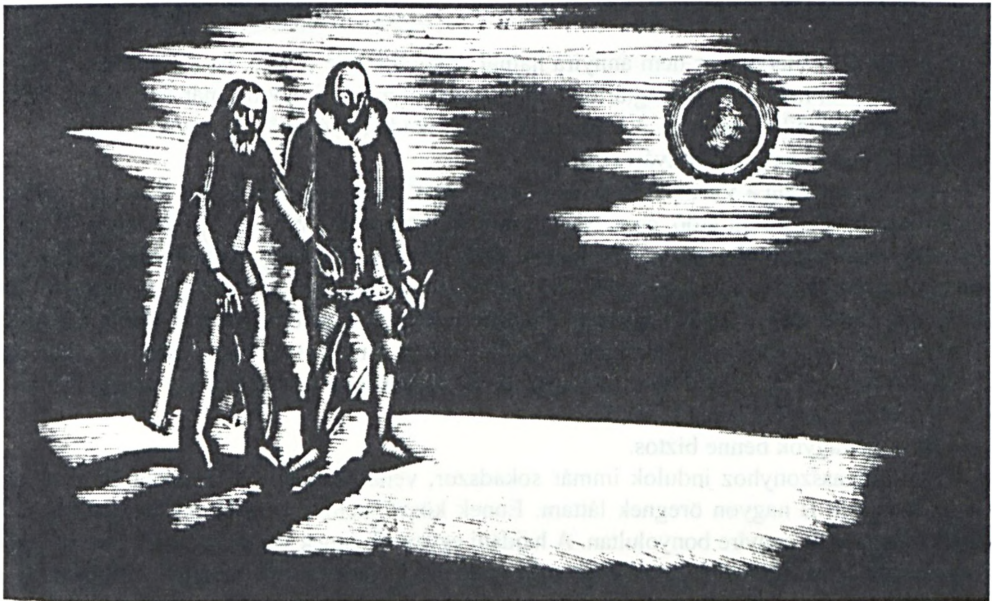
Csak-csak a bizalom, vagy bizakodás. Arany megmondja majd, melyik a megfelelő kifejezés.

Vagy csak az ERŐ NAGYOBB? Amellyes fölrobban a JOBB az ég felé?

Az én JOBBOM? Vagy csupán a fogalom JOBBJA?

Én mutatok arra föl, vagy BRONZMADÁCH: ÉN?
 Én mondom?
 Én, hogy „bízva bízzál”?
 Te, te döntöd el. Csak időben! Mert eltűnök

*a piszkos utcatájról -
 elvonatkozom
 őrlő
 malomkő
 lesz a költő:
 tisztesség börtönév
 lisztfehér
 zsákokat
 súlyos nemzeti terhet
 emelget
 az engedelmes
 költői tenyér:
 Szíves cipó lesz -
 ebédre
 sirató kovással:
 éhségvigasztaló
 könnyes verskenyér*

Buday György: Az eskimó (1935.)